

עורכים: פאול ריבלין וברנדון פרידמן
עורכת משנה: סמדר שאול
 כרך 7, גיליון 5, יוני 2017

המשבר הקטרי

פאול ריבלין

מקור: אטלס עולמי

הסגר שהוטל על קטר בידי סעודיה ושאר החברות במועצת שיתוף הפעולה של מדינות המפרץ (GCC), כמו גם מצד מדינות ערביות נוספות, הציב את האמירות הזעירה באור הזרקורים. הסיבות לכך מורכבות וחלקן אף מעורפלות, כמו הרבה דברים המתחוללים במזרח התיכון. הסגר אחד הוא שסעודיה ובנות בריתה מבקשות להביא להפסקת התמיכה של קטר בלוחמים האסלאמים בסוריה, ובחמאס בעזה. סיבה נוספת היא התנגדותם ליחסים הקרובים של קטר עם

איראן. הם, ככל הנראה, זועמים לנוכח הדיווחים לפיהם קטר שילמה מיליארד דולר כופר בעבור שחרור בני משפחת המלוכה שנחטפו בעיראק. מהדיווחים עולה שהמימון הועבר למחבלים אסלאמיים סונים ולאיראן. ישנו גם הכעס המתמשך כלפי אל ג'זירה (Al Jazeera), ערוץ הטלוויזיה הקטרי, שאינו חוסך בביקורת מאף גורם, מלבד המשטר הקטרי. ובנוסף לכך, ישנו הדיווח הדרמטי מטעם מגזין הפורייין פוליסי (Foreign Policy) בדבר דיווח החדשות השקרי מה-23 במאי בו נמסר כי האמיר הקטרי, תמים בן חמיד אל ת'אני, ביקר את הסעודים בשעה שחלק שבחים לאיראן וישראל. על פי המגזין, הושתל הדיווח בידי האקרים רוסים שפעלו בגיבוי הממשל הרוסי. הסי-אן-אן (CNN) דיווח לאחר מכן שאנשי מודיעין אמריקאים תומכים אף הם בגרסה לפיה האקרים רוסים השתילו את הסיפור המזויף. גם ללא השמועות הללו, המדיניות הקטרית שנויה במחלוקת מזה זמן רב; תמיכתה באחים המוסלמים, חמאס, איראן ויחסיה עם ישראל סותרים האחד את השני, ועד כה הצליחה קטר לחמוק מכך. איחוד האמירויות קיבלה דווח לפיו מתנהל קמפיין להעברת הבסיס האמריקאי מקטר לשטחיה. מה שנראה כחידוש הוא ההתפתחות שחלה במדיניות הסעודית בעקבות ביקור הנשיא טראמפ בריאד בסוף מאי 2017. הנשיא טראמפ ביטא תמיכה בסעודיה, אך מאז פרוץ המשבר הודיע על עסקת נשק גדולה עם קטר.

מאז החל האביב הערבי, עמדו סעודיה וקטר משני צידי המתרס בקונפליקטים שהתפתחו בעולם הערבי. התמיכה הדרמטית ביותר הייתה של קטר בנשיא המצרי האיסלאמיסטי, מורסי. בהמשך לתמיכתה באחים המוסלמים, הציעה קטר את תמיכתה למצרים עם כניסתו של מורסי לתפקיד. לאחר הדחתו, הייתה זו סעודיה שהציעה תמיכה כספית לנשיא סיס. המחלוקת בין שתי המדינות השתקפה גם בעמדותיהם ביחס לתוניסיה, לוב וסוריה. בנוסף על כך, ישנו החטא הגרוע ביותר בעיני הסעודים והוא המשך קשרי הידידות בין קטר לאיראן. לסעודיה תמיכה חזקה מאיחוד האמירויות הערביות ובחריין, לצד תמיכה מסוימת מצד כווית. היא נתמכת גם על ידי מצרים וארה"ב, חרף העובדה שלארה"ב בסיס צבאי גדול בקטר.

הגבולות בין קטר לסעודיה במפרץ הפרסי מתפרסים על 11,571 קמ"ר (4,468 מיל מרובע). בגבול ישנו מעבר יחיד, והרוב המכריע של המזון הקטרי מיובא דרכו. כתוצאה מהסגר היבשתי, הימי והאווירי שהטילו סעודיה ובנות בריתה, התפתחו חששות בדבר מחסור אפשרי במזון ושאר סחורות העשוי להתפתח בקטר. מספר ספקים מחוץ לאזור הפסיקו את שליחת הסחורות לקטר, למרות שטורקיה ואיראן המשיכו את קשריהן עמה.

מתוך 2.7 מיליון בני אדם בקטר, רק 235,000 מהם נחשבים לאזרחי המדינה; השאר הם תושבי חוץ ועובדים זמנים. במפקד אוכלוסין שנערך בשנת 2015, נמצא כי 1.44 מיליון עובדים זרים חיים במחנות עבודה, מתוכם כ-93% גברים. במהלך 2015, האוכלוסייה גדלה ב-2.9%. במרץ 2017, ארגון העבודה הבינלאומי (ILO) דחה הצעה לקיים חקירה נגד קטר בנוגע להפרות, בכפייה, של נהלי עבודה, אך הורה לקטר ליישם רפורמות בתחום זה על מנת להביא לשיפור זכויותיהם של מהגרי העבודה עד לנובמבר הקרוב. עובדים זרים רבים מועסקים בעבודות בנייה בשכר נמוך לטובת הקמת אצטדיונים ותשתיות לקראת מונדיאל 2022. קטר זכתה בשנים האחרונות לביקורת רבה בשל כך מצד אקטיביסטים, והתקבלו דיווחים מטעם איגודים מקצועיים בגין

התעללות כלפי העובדים הזרים, תוך התייחסות לתנאי מחייה ירודים, תקני בריאות ובטיחות נמוכים, עיכובים בתשלומי השכר, והחרמה דרכונים.

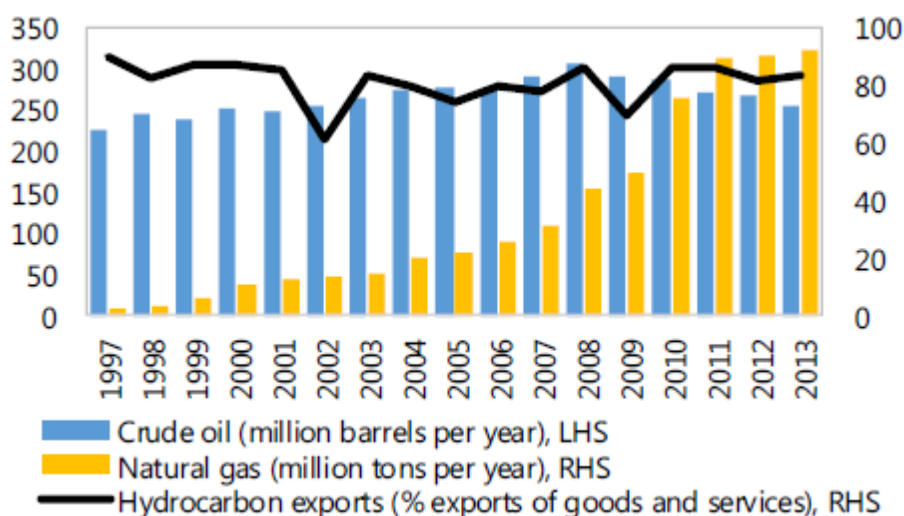
בשנת 2015, ההכנסה הלאומית (תמ"ג) של קטר עמדה על 165 מיליארד דולר, או כ-68 אלף דולר לנפש. התמ"ג לאזרח קטרי עמד על 733,000 דולר (!). פחמימנים (נפט, גז ומוצרי נפט) מהווים מעל ל-60% בלבד מהתמ"ג, כאשר הייצוא הגדול ביותר של קטר הוא של גז טבעי נוזלי (ראה למטה).

בשנת 1971, קיבלה קטר עצמאות מלאה מבריטניה ומאז היא מונרכיה חוקתית הנשלטת בידי משפחת אל ת'אני. האמיר הוא תמים בן חמיד אל ת'אני בן ה-37 שהמשיך את אביו, לאחר שהלה התפטר מתפקידו בשנת 2013. חמד בן ח'ליפה האב (1995-2013) טיפח את התדמית הבינלאומית של קטר והעצים את השפעתה, לאחר שהדיח את אביו בהפיכה שביצע בשנת 1995. ההשפעה הפוליטית שצברה קטר קשורה לצמיחה המהירה של כלכלתה והצטברות עתודות פיננסיות ענקיות. המדינה יצרה "רעש" מכוון במערכת הבינלאומית, במטרה למשוך את תשומת לבם ולהגדיל את יוקרתה של קטר. קטר חברה ב-OPEC וב-GCC. כמו כן, הוענקה לה הזכות לארח את מונדיאל 2022, החלטה שנויה במחלוקת מאז התקבלה בשנת 2010. הפרויקט, שעלותו מוערכת בלפחות 200 מיליארד דולר, עלול להיות נתון לאיום בשל המשבר הפוליטי והכלכלי הנוכחי.

מגזר הפחמימנים נחשב למרכזי בכלכלת המדינה, למרות שחלקו בתמ"ג פחת. כמו כן, אחראית קטר לכשליש מהמסחר הגלובלי בגז נוזלי. במהלך שני העשורים האחרונים, היוו הנפט והגז כ-80% מכלל הייצוא של סחורות ושירותים, וההכנסות ממגזר הפחמימנים היווה קרוב ל-90% מהכנסת הממשלה הכוללת (ראה תרשים 1).

תרשים 1

קטר : הפקת פחמימנים וייצוא, 1997 – 2013.

מקור : קרן המטבע הבינלאומית (IMF)

על פי הבריטיש פטרוליום (*British Petroleum*), שערך את הסקירה הסטטיסטית של האנרגיה העולמית לשנת 2017, בסוף 2016 נמצאו בידי קטר 25.2 מיליארד חביות של עתודות נפט, המהוות 0.3% מהסך העולמי. הייצור שלה בשנה זו עמד 1.9 מיליון חביות בממוצע ליום, המהווה 2.1% מהתפוקה העולמית. ההכנסות מנפט פחתו בצורה חדה בשנים האחרונות כתוצאה מירידה במחירים הבינלאומי. בשנת 2012, ייצוא הנפט של קטר עמד על 65 מיליארד דולר, ובשנת 2016 הוא פחת ל-24 מיליארד דולר.

בסוף 2015, החזיקה קטר ב-24.3 טריליון מ"ק (858.1 מיליון רגל מעוקב) עתודות גז טבעי, 13% מעתודות העולם, עם יחס עתודות של 135 שנה (לשם השוואה, לישראל 0.2 טריליון מ"ק עתודות, המהווה 5.5 מיליון רגל מעוקב). ייצור הגז הטבעי בקטר הגיע ל-181.4 מיליון מ"ק, 5.1% מהייצור העולמי. קטר נחשבה ליצרנית הרביעית בגודלה בעולם, לאחר ארה"ב, רוסיה ואיראן. לפי הנתונים בטבלה 1, ניתן לראות כי הגז הטבעי הנוזלי (LNG) נחשב לענף הייצוא הגדול ביותר של קטר, כמו כן ישנה הדומיננטיות של הפחמימנים בייצוא הכללי והיקף ירידה הערך שלהם בין השנים 2012 ל-2015.

טבלה 1

ייצוא קטר, 2012-2015 (מיליארדי דולרים)

2015	2012	
77.5	133.0	ייצוא כולל
65.5	117	מתוכם: פחמימנים
10.2	26.1	נפט גולמי
36.1	52.3	גז טבעי נוזלי (LNG)
4.2	9.4	פרופן, בוטאן
13.9	31.4	תרכיזי שמן
8.4	10.7	מוצרי פטרוליום (נפט) מזוקק
11.0	15.9	אחר
3.6	4.9	מתוכם: פטרוכימיים
7.0	11.1	אחר

מקור: קרן המטבע הבינלאומי (IMF)

LGN הוא גז טבעי (המורכב בעיקר ממתאן, לצד חלק מסוים של אתאן) שעבר המרה לצורה נוזלית, במטרה להקל על האחסון או העברת החומר. הוא מכיל כ-1/600 מכמות הגז הטבעי במצב הצבירה כגז. החומר נטול ריח וצבע, אינו רעיל ואינו מאכל (גורם לקורוזיה). תהליך הפיכת

החומר לנוזל דורש השקעות גדולות, ולכן נהוג לחתום על חוזים ארוכי טווח על מנת להפוך את ההשקעה לריאלית, שהופך אותו למוצר שונה מאוד מנפט.

מרבית הגז הטבעי של קטר מצוי באזורה הצפונית המרוחק מהחוף, המשתרע על שטח הדומה לזה של קטר. השדה הצפוני הוא חלק משדה הגז הטבעי הגדול בעולם. מדובר בהרחבה גיאולוגית של דרום פארס / צפון כיפת הגז של אירן, שבה מצויים 450 טריליון מ"ק (13 טריליון רגל מעוקב) עתודות גז טבעי נוספות. קטרגז (Qatargas) נוסדה ב-1984 כחברה בבעלות המדינה ונחשבת לחלוצה בפיתוח גז טבעי בקטר. היא גם החברה הגדולה ביותר בעולם לייצור גז טבעי, עם היקף ייצור שנתי העומד על 38 מיליון טון.

כתוצאה מאיזון משמעותי בתשלומים, צברה קטר עתודות מטבע חוץ גדולות. בשנת 2005, יצרה קטר קרן השקעות ריבונית והשקיעה סכומים גדולים בחו"ל, שנאמדו לאחרונה ב-335 מיליארד דולר. השקעות אלה, שהבולטת בהן היא השקעה של 11 מיליארד דולר בחברת פולקסוואגן, גיוונו את הכנסותיה של קטר, מעבר לאלה המתקבלות מהפחמימנים. חשיפתה הבינלאומית יכולה להסביר את הסתייגותם של מדינות אירופאיות מנטילת חלק בסכסוך הנוכחי שבו נתונה קטר.

על פי קרן המטבע הבינלאומי (IMF), הירידה בהכנסות מפחמימנים פגעה בתקציב הממשלה הקטרית ובמאזן התשלומים. הגרעון הפיסיקאלי בשנת 2016 מומן בעיקר באמצעות הלוואות מקומיות וזרות, אף שלא נעשה שימוש בקרן ההון הריבונית. בשנת 2016, גייסה קטר 14.5 מיליארד דולר מהחוב החיצוני והנפיקה אגרות חוב מקומיות ואגרות חוב אסלאמיות (*Sukuk*) בהיקף של 2.6 מיליארד דולר אמריקאי. החוב הציבורי שנאמד בכ-48% מהתמ"ג בסוף 2016, ניתן לכיסוי באמצעות קרן ההון הריבונית של קטר.

החשבון השוטף של מאזן התשלומים הידרדר בחדות ומאזן חשבונה של קטר פחת מעודף של 8.4% מהתמ"ג בשנת 2015 לגרעון מוערך של כ-2.2% בשנת 2016. הייבוא היה יציב במונחים דולריים (כ-230 מיליארד דולר אמריקאי), בהינתן הוצאות על השקעה ציבורית גבוהה והיעדר צמיחה של הפחמימנים. יתרות הייבוא (בחודשים) מספקות. ההידרדרות במאזן השוטף של החשבון אף לוותה בירידה בתזרים הפיננסי, בעיקר מצבירת נכסים זרים במגזר הציבורי.

לכלכלה הקטרית יש מספיק עתודות פיננסיות השומרות עליה מקריסה, ואולם, המחסור במזון ובשאר סחורות חיוניות עשוי לשבש את החיים במדינה ואף ליצור אי יציבות חברתית. קטר אינה מהווה איום צבאי עבור סעודיה ולא סביר שסעודיה תפלוש לשטחה, זאת לנוכח הסתבכותה בתימן והעובדה שארה"ב עושה שימוש בבסיסה הצבאית שבקטר, אל חודייד (*Al Udeid*), כמפקדת הפיקוד הקדמי. מדיניות ארה"ב כלפי קטר אמביוולנטית. מצד אחד, מאשימה ארה"ב את דוחא בתמיכה בטרוריסם, אך בו בזמן מודיעה על הסכם נשק שחתמה מולה על סך 12 מיליארד דולר, הכולל מכירה של מעל ל-36 מטוסי קרב מדגם F-15.